

Carl Jonas Love Almqvists *Det går an*. Författarpresentation och kontext

Carl Jonas Love Almqvist var det tidiga artonhundratalets mest omtalade författare, både mycket läst och skandalomsusad. Vid sidan av sitt författarskap arbetade han i perioder som lärare och rektor, och han var även prästvigd, alltså utbildad präst. Idag är hans mest lästa bok kanske *Drottningens juvelsmycke*, men under hans livstid var det romanen *Det går an* som fick mest uppmärksamhet och som orsakade en av Sveriges största litterära debatter någonsin.

Det går an är i grunden en ganska enkel berättelse. Sara och Albert, båda i tidiga tjugooårsåldern, träffas på en ångbåt, förälskar sig i varandra och bestämmer sig för att de vill leva tillsammans resten av livet. Läsaren får följa dem genom ett sommarvackert Sverige, från Stockholm till Lidköping, och de natursköna omgivningarna beskrivs ingående. Men framför allt kretsar romanen kring frågor om äktenskap och hur de två huvudpersonerna ska ordna sitt framtida liv tillsammans.

Sara driver ett glasmästeri, en verkstad där man skapar glastrutor till fönster och speglar. Om hon skulle gifta sig med Albert skulle det innebära att han blev ägare av och fick bestämmanderätt över alla hennes tillgångar, inklusive hennes företag. Dessutom har Sara sina föräldrars olyckliga äktenskap i färskt minne, där pappan var så elak mot mamman att hon drevs in i alkoholism. Att gifta sig är därför uteslutet för Sara, även om hon vill dela sitt liv med Albert. Under berättelsens gång samtalar de två om hur man håller kärleken levande, hur man ska dela upp sina tillgångar och hur man ska leva tillsammans. Albert är till en början tveksam, men allteftersom övertygas han av Saras sätt att se på saken. De landar i att de ska uppfostra eventuella barn tillsammans men bo isär (på varsitt våningsplan men i samma hus) och inte dela ekonomi.

Även om Sara och Alberts uppgörelse om boende och ekonomi säkert kan väcka frågor idag, är det svårt att föreställa sig hur kontroversiella dessa idéer var i 1830-talets Sverige. Kvinnor hade under tiden en mycket begränsad möjlighet att bestämma över sina egna liv. Fram till ett eventuellt giftermål hade en kvinna sin pappa eller närmaste manliga släkting som förmyndare och efter giftermålet gick förmyndarskapet över till maken. De enda sätten att bli myndig och få bestämma över sina egna tillgångar var om maken dog eller om man som ogift fick särskilt godkännande från kungen – men gifta kvinnor vars män levde hade inga som helst möjligheter att anses myndiga nog att få bestämma över sig själva. Möjligheterna att arbeta utanför hemmet var också mycket begränsade för kvinnor och de var uttryckligen förbjudna från att ta de flesta sorters arbete.

Först 1846, flera år efter att *Det går an* kom ut, fick myndiga kvinnor laglig rätt att arbeta med det de ville, men i praktiken var förstås de flesta dörrar fortfarande stängda genom utbredd diskriminering i arbetslivet. För gifta kvinnor dröjde det fram till andra halvan av artonhundratalet innan man fick rätt att äga och förvalta sina egna tillgångar, som arv och inkomst från arbete. Inte förrän 1921, nästan hundra år efter att Almqvist skrev om Sara och Albert, fick även gifta kvinnor rätt att bli myndiga.

När Almqvist gav ut *Det går an* 1839 var han redan en uppskattad författare i litterära och intellektuella kretsar. Han hade gjort sig känd för sin idérikedom och sitt nyskapande genom de tidigare delarna av *Törnrosens bok* – en serie skrifter i olika genrer med en gemensam ramberättelse. Samtidigt hade hans syn på samhället gradvis radikaliserats, och han började allt tydligare uttrycka idéer om individens frihet, jämlikhet och kvinnors rätt till självständighet – tankar som i samtiden uppfattades som mycket kontroversiella. I tidigare verk hade han visserligen försiktigt närmat sig dessa idéer, men med *Det går an* formulerade han sina åsikter om könsroller, äktenskapet och klassamhället i klartext. Romanen blev därför ett ideologiskt genombrott och väckte starka reaktioner när den kom ut.

Almqvist var beredd på att *Det går an* skulle vara kontroversiell och han tvekade därför länge på att publicera verket. Till sist övertalades han av förläggaren Lars Johan Hierta, en radikal liberal och grundaren av tidningen *Aftonbladet*. Även om Almqvist alltså anade att *Det går an* skulle kritiserats var det svårt att förutse vilken enorm debatt som skulle uppstå.

De första recensionerna, av mer liberala och pogrressiva skribenter, var övervägande positiva. Allteftersom fick romanen dock mer och mer negativ uppmärksamhet. Många kritiker gjorde tolkningen att Almqvist propagerade för att helt avskaffa äktenskapet och förfasade sig över vilket ansvarslöst och sexuellt lössläppt samhälle det skulle leda till. Många författare, däribland flera kvinnliga, skrev egna versioner av eller uppföljare till *Det går an*, där det på olika sätt visar sig hur dåligt det blir när människor lever tillsammans utan att vara gifta. I flera av dessa verk blir Sara övergiven av Albert och dör, ensam och olycklig.

För Almqvist blev det personliga priset för *Det går an* högt. Han tvingades bort från sitt arbete som rektor och lärare på Nya Elementarskolan och blev vid flera tillfällen uppkallad på förhör hos det kyrkliga ledningsorgan som ledde prästernas arbete, anklagad för att ha spridit irrläror (sådant som går emot kristendomen). Därefter var han hänvisad till att försörja sig som författare och journalist. 1851 anklagades han för att ha försökt förgifta en man han var skyldig pengar och skandalen runt *Det går an* blossade upp igen. Almqvist väntade inte på att ställas inför rätta utan valde att fly Sverige för att aldrig mer återvända.

Förståelsefrågor

1. Vem var Carl Jonas Love Almqvist? Vad får du reda på här om hans liv?
2. Vad handlar *Det går an* om? Var utspelar den sig?
3. Varför var *Det går an* kontroversiell?
4. Hur såg mottagandet av *Det går an* ut?
5. Hur påverkade romanen Almqvists liv?